

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی

عنوان:

رویکرد حقوق کیفری ایران به مصونیت پارلمانی با تأکید بر قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان

استاد راهنما:

آقای دکتر عادل ساریخانی

نگارنده:

طیبه نجفی بقا

زمستان ۱۳۹۲

تقدیم بہ

بزرگ پیام آور آزادی

نگین عالم آفرینش

حضرت محمد مصطفیٰ (ص)

سپاس‌گزاری

خداوند منان را سپاسگزارم برای نعمت‌های بی‌پایانش و فریادرسی‌های پنهان و آشکارش.
از جناب آقای دکتر عادل ساریخانی که بر من منت گذاشته و بزرگوارانه راهنمایی این رساله را پذیرفتند سپاسگزارم. ایشان برای من آموزگاری بزرگ و بااخلاق هستند و تعالیم پدرانه-ی ایشان همواره راهگشای من در مسیر زندگی بوده است.
از جناب آقای روح‌الله اکرمی سراب که داوری این رساله را پذیرفتند نیز کمال تشکر و امتنان را دارم.
از پدر و مادرم برای تمام زحمات و همراهی‌های بی‌دریغشان سپاسگزارم و همواره قدردان محبت‌های بی‌کرائشان هستم.

چکیده

مصونیت پارلمانی از جمله موضوعاتی است که در مباحث حقوقی اهمیت ویژه‌ای دارد؛ و از امتیازاتی است که در بادی امر ناعادلانه می‌نماید و به رغم آنکه مبانی فقهی آن در نظام حقوقی کشور ما که بایستی تمام قوانین آن منطبق با شرع باشد، از سوی برخی مورد مناقشه قرار گرفته است، اما اندک تأملی در مبانی و علل برقراری چنین امتیازی در حق گروهی خاص که عنوان نمایندگی مجلس دارند، آن را امری ضروری در نظام حقوقی هر کشوری می‌نماید. مطالعه و بررسی مبانی مصونیت پارلمانی و آشنایی با ابعاد آن، هدف این پژوهش می‌باشد تا به این پرسش پاسخ داده شود که پذیرش مصونیت پارلمانی از چه درجه‌ای از اهمیت برخوردار است و موضع قانون‌گذار جمهوری اسلامی ایران نسبت به آن چیست. نهایتاً به این نتیجه رسیدیم که به رغم امکان پذیرش مصونیت پارلمانی با تکیه بر مبانی فقهی و حقوقی، رویکرد نظام حقوقی ایران نسبت به این نهاد حقوقی مبتنی بر پذیرش حداقلی آن است که در قالب «آزادی اظهارنظر نماینده‌ی مجلس» در قانون اساسی آمده است و پذیرش همین میزان از آزادی اظهارنظر نیز مورد اختلاف است؛ اما با توجه به رویه‌ی جدیدی که در قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان پیش‌بینی شده است و آن کسب اجازه از مجلس برای تعقیب نماینده به سبب اظهاراتش است، می‌توان امیدوار بود که اختلافات و تنش‌ها میان قوه‌ی مقننه و قوه‌ی قضاییه در خصوص مصونیت پارلمانی از میان برود و تعقیب نمایندگان ضابطه‌مند گردد.

کلمات کلیدی: حقوق کیفری ایران، مصونیت، مصونیت پارلمانی، نمایندگان مجلس، قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱	۱) بیان مسئله
۲	۲) پرسش‌های پژوهش
۳	۳) فرضیه‌های پژوهش
۴	۴) پیشینه‌ی پژوهش
۴	۵) اهداف پژوهش
۵	۶) روش انجام پژوهش
۵	۷) ساختار پژوهش
فصل اول: مفاهیم، پیشینه، مبانی	
۷	مبحث اول: مفاهیم
۷	گفتار اول: مفاهیم لغوی
۷	الف - مصونیت
۷	ب - نماینده
۸	ج - مجلس

گفتار دوم: تعاریف اصطلاحی ۹

الف - مصونیت ۹

ب - نماینده ۱۱

ج - مجلس ۱۵

گفتار سوم: انواع مصونیت ۱۷

الف - مصونیت قضایی ۱۷

ب - مصونیت دیپلماتیک ۱۹

ج - مصونیت پارلمانی ۲۱

مبحث دوم: پیشینه‌ی مصونیت پارلمانی ۲۶

گفتار اول: مصونیت پارلمانی قبل از انقلاب اسلامی ۲۶

گفتار دوم: مصونیت پارلمانی بعد از انقلاب اسلامی ۲۸

الف - قانون اساسی ۲۸

ب - قوانین عادی ۳۲

ج - رویه‌ی قضایی ۳۴

مبحث سوم: مبانی مصونیت پارلمانی ۴۲

گفتار اول: مبانی مصونیت در حقوق عرفی ۴۲

الف- حفظ استقلال قوه مقننه در برابر قوای دیگر..... ۴۲

ب- امنیت خاطر نمایندگان در راستای ایفای مطلوب وظایف..... ۴۵

ج- فقدان سوءنیت مجرمانه..... ۴۷

د- حفظ حیثیت ملی (حاکمیت اراده ملی)..... ۵۰

گفتار دوم: مبانی مصونیت در حقوق اسلامی..... ۵۱

الف- اقتضای تظلم و دادخواهی..... ۵۲

ب- قاعده‌ی مصلحت..... ۵۶

ج- امر به معروف و نهی از منکر..... ۶۰

د- قاعده‌ی احسان..... ۶۲

مبحث اول: شرایط و خصوصیات اعطای مصونیت..... ۶۵

گفتار اول: شرایط مصونیت..... ۶۵

الف- داشتن مسئولیت خاص (نمایندگی مجلس)..... ۶۵

ب- اظهار نظر در محل پارلمان..... ۶۶

ج- اظهار نظر در راستای انجام وظیفه..... ۶۹

گفتار دوم: خصوصیات مصونیت..... ۷۱

الف- دوام..... ۷۲

ب- اطلاق.....	۷۲
ج- عمومیت.....	۷۴
مبحث دوم: آثار مصونیت و سلب آن.....	۷۶
گفتار اول: چالش‌های مصونیت.....	۷۶
الف- مصونیت و شرع.....	۷۶
ب- مصونیت و قانون.....	۷۹
ج- سوءاستفاده از امتیاز مصونیت.....	۸۱
گفتار دوم: مصونیت و نظارت بر پارلمان.....	۸۴
گفتار سوم: مصونیت و تفکیک قوا.....	۹۶
گفتار چهارم: مصونیت و آزادی سیاسی.....	۹۹
گفتار پنجم: آثار سلب مصونیت.....	۱۰۲
نتایج.....	۱۰۶
پیشنهادها.....	۱۰۹
منابع و مآخذ.....	۱۰۹

مقدمه

(۱) بیان مسئله

در عصر حاضر، حقوق انسان‌ها اعم از حقوق اجتماعی، فرهنگی و سیاسی اهمیت بسیار یافته است و انسان‌ها از هر نژاد و زبان و مذهبی برای دستیابی به این حقوق انقلاب‌ها کرده و خون‌ها داده‌اند و آن‌گاه که توانسته‌اند حقوق خود را بازپس گیرند، آن را موضوع معاهده‌های متعدد بین‌المللی و میثاق‌های ملی قرار داده‌اند. امروز کمتر کشوری را می‌توان یافت که مفاهیم عدالت، برابری، حقوق بشر، حقوق شهروندی،... را در نظام حقوقی خود به رسمیت نشناخته باشد و حکام آن بی هیچ هراسی همچون گذشته بر طبل استبداد و خودکامگی بکوبند. در دنیای امروز هر امتیاز و حقی که به نفع گروه خاصی ایجاد شود، واکنش و تردید دیگر گروه‌ها را به همراه خواهد داشت، لذا چنین حقوقی بایستی دارای مبانی متقن و محکم حقوقی باشد و ضرورت وجود آن به حدی باشد تا توان کنار نهادن اصل تساوی افراد در برابر قانون را داشته باشد و بتوان آن را پذیرفت. از جمله این امتیازات برقراری انواع مصونیت‌هاست. مصونیت مقرر برای برخی مشاغل این امکان را به آنان می‌دهد تا به رغم ارتکاب جرم، از مجازات‌هایی یا بند یا تعقیب و محاکمه و مجازات آن‌ها تابع تشریفات خاصی باشد. این مصونیت‌ها نه به قصد انتفاع شخصی دارندگان آن، که برای رعایت مصالح و منافع مهمی است که برقراری چنین مصونیت‌هایی را توجیه می‌کند.

مصونیت پارلمانی نیز به عنوان امتیازی ویژه به نمایندگان مجلس اعطا می‌شود و این امکان را به آنان می‌دهد تا به منظور ایفای مطلوب وظایف نمایندگی، اگر مرتکب جرمی شدند، مصون از تعقیب و توقیف باشند. مصونیت پارلمانی به دو شکل کلی قابل پذیرش است؛ مصونیت ماهوی به معنای مصونیت از تعقیب در مقابل ایفای وظایف نمایندگی و مصونیت شکلی یا مصونیت از تعرض به معنای اعمال آیین دادرسی ویژه برای تعقیب نماینده در خصوص جرایمی که مربوط به وظایف نمایندگی نیست. در هر کشوری بسته به نظام حقوقی آن کشور موضع متفاوتی نسبت به مصونیت پارلمانی اتخاذ شده است. برخی کشورها آن را به طور کامل

پذیرفته‌اند، ولی برخی کشورها فقط مصونیت ماهوی را پذیرفته‌اند. در ایران، پس از انقلاب اسلامی، مصونیت پارلمانی بدون آنکه نامی از آن در قانون اساسی بیاید، در قالب «آزادی اظهار نظر نمایندگان مجلس» پذیرفته شد و مصونیت از تعرض کنار گذاشته شد. علت چنین رویکردی این بود که مصونیت پارلمانی خلاف شرع و خلاف انصاف و عدالت قضایی تصور می‌شد. از سویی آنچه که در قانون اساسی آمده است نیز مورد مناقشه‌ی بسیار قرار گرفته است و موجب شده است تا در شرایط فعلی در جامعه‌ی حقوقی و سیاسی کشور، فلسفه‌ی وجودی مصونیت پارلمانی و حدود و ثغور آن مورد بحث و جدال فراوان قرار گیرد. قوه‌ی مقننه با جدیت تمام، اصل هشتادوششم قانون اساسی را چیزی جز مصونیت پارلمانی نمی‌داند و در مقابل، قوه‌ی قضاییه اصل هشتادوششم را به معنای صلاحیت اظهار نظر نمایندگان می‌داند و اعطای مصونیت به نمایندگان مجلس را نقض تساوی افراد در برابر قانون و مداخله‌ی قوه‌ی مقننه در امور مربوط به قوه‌ی قضاییه می‌پندارد. مطالعه‌ی رویکرد نظام حقوقی ایران در خصوص مصونیت پارلمانی و علل اتخاذ چنین رویکردی و وضعیت مصونیت در شرایط فعلی در کشور، موضوع این پژوهش می‌باشد و سعی شده است تا جنبه‌های گوناگون آن مورد مطالعه و تدقیق قرار گیرد و به طور ویژه بر آنیم که برخی عناوین مجرمانه را در ارتباط با اظهارات نماینده بررسی کنیم. عناوینی که با لحاظ مصونیت پارلمانی، در خصوص نماینده به کار نخواهد رفت و بدون وجود مصونیت، نماینده‌ی مجلس را همچون سایر اشخاص، مجرم خواهد شناخت. و از این بررسی به دنبال شناخت مطلوب‌ترین وضعیت که در آن حقوق مردم به بهترین شکل تأمین می‌شود، هستیم. لذا در مقام معرفی پژوهش حاضر، توضیح نکاتی به شرح ذیل مقتضی است:

۲) پرسش‌های پژوهش

۲-۱) پرسش‌های اصلی پژوهش

مهم‌ترین و اصلی‌ترین پرسش‌هایی که پاسخ به آنها از اهداف این پژوهش می‌باشد، به

شرح زیر است:

الف- مبانی پذیرش یا عدم پذیرش مصونیت پارلمانی چیست؟

ب- راهکارهای تضمین مصونیت نمایندگان در یک وضعیت حقوقی مطلوب چیست؟

۲-۲) پرسش‌های فرعی پژوهش

در کنار سؤالات اصلی، پاسخ به این پرسش‌ها نیز مقتضی است:

الف- قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان چه تأثیری بر وضعیت فعلی مصونیت پارلمانی در

نظام حقوقی کشور دارد؟ و نقاط قوت و ضعف این قانون چیست؟

ب- چه ابزارهای کنترل اجتماعی درخصوص نمایندگان وجود دارد تا از مصونیت خویش

سوءاستفاده نکنند؟

۳) فرضیه‌های پژوهش

الف- صیانت از حقوق مردم به عنوان موکلان نمایندگان و آزادی پارلمان از تعديات

احتمالی قوای دیگر مهم‌ترین مبانی پذیرش مصونیت پارلمانی است.

ب- پذیرش مصونیت پارلمانی به صورت کامل و در هر دو شکل آن می‌تواند این تضمین را

به وجود بیاورد که نمایندگان مردم در مجلس می‌توانند همواره برای احقاق حقوق مردمی که

آنها را به نمایندگی خود برگزیده‌اند، حاضر باشند.

در خصوص پرسش‌های فرعی نیز می‌توان فرضیه‌های زیر را مطرح کرد:

الف- قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان موجب شده است تا تعقیب نمایندگان به سبب

اظهاراتشان در مجلس ضابطه‌مند گردد.

ب- مهم‌ترین و اولین نظارت بر نمایندگان از سوی مردم اعمال می‌شود. رسانه‌ها و مطبوعات

نیز بر عملکرد نمایندگان نظارت دقیق دارند.

۴) پیشینه پژوهش

در زمینه‌ی مصونیت پارلمانی تا کنون هم در حقوق عمومی و هم در حقوق کیفری مقالات و پایان‌نامه‌ها و کتب چندی نگاشته شده است. هر یک از این پژوهش‌ها از جنبه‌ی خاصی مصونیت پارلمانی را مورد مذاقه قرار داده‌اند؛ در کتب حقوق اساسی، از جمله بایسته‌های حقوق اساسی تألیف ابوالفضل قاضی شریعت‌پناهی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران تألیف محمد هاشمی، در مباحث مربوط به قوه‌ی مقننه، بحث مصونیت پارلمانی مطرح شده است و در کتب آیین دادرسی کیفری، مصونیت پارلمانی در عداد موانع تعقیب دعوی آمده است. از جمله آیین دادرسی کیفری تألیف علی خالقی. همچنین مقالات متعددی در خصوص مصونیت پارلمانی به رشته‌ی نگارش درآمده است و در مقالات چندی مطالعه‌ی تطبیقی این نهاد حقوقی انجام گرفته است. از جمله مقاله‌ی مصونیت پارلمانی در حقوق کیفری تألیف محمدجعفر حبیب‌زاده. اما آنچه که در این پژوهش به دنبال آن هستیم و در دیگر پژوهش‌ها به طور اجمالی به آن پرداخته شده است یا به طور کلی مورد غفلت قرار گرفته است، از یک‌سو بررسی مصونیت از دیدگاه اسلام و از سوی دیگر تحلیل محتوایی قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان است.

۵) اهداف پژوهش

آنچه که در این پژوهش به دنبال آن هستیم و ما را بر آن داشت تا نگاهی دوباره به مصونیت پارلمانی بیندازیم، از یک‌سو مباحثی است که در جامعه و در رسانه‌ها پیرامون مصونیت صورت می‌گیرد و گاه بیش از آنکه رنگ حقوقی به خود بگیرد، صبغه‌ی سیاسی دارد و از سوی دیگر تصویب قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان است که با مصونیت پارلمانی ارتباط پیدا می‌کند؛ به خصوص اینکه قانون مذکور پس از تفسیر شورای نگهبان از اصل هشتادوششم قانون اساسی به تصویب رسیده است. تفسیری که به عقیده‌ی بسیاری به معنای عدم وجود مصونیت پارلمانی در نظام حقوقی کشور ما است.

لذا انتظار می‌رود این پژوهش تصویر روشنی از مبانی فقهی و حقوقی مصونیت پارلمانی ارائه دهد و حدود و ثغور آن را در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران با توجه به قانون اساسی، قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان و تفسیر شورای محترم نگهبان از قانون اساسی، مشخص کند.

(۶) روش انجام پژوهش

این پژوهش با تحلیل محتوایی متون انجام شده است و با تحلیل و بررسی مواضع قانون‌گذار و نظرات حقوقدانان در پی پاسخ به پرسش‌های مطروحه و دستیابی به اهداف موردنظر بوده است.

(۷) ساختار پژوهش

مباحث پژوهش حاضر در دو فصل تنظیم و تنسيق یافته است. فصل اول در سه مبحث به مفهوم، پیشینه و مبانی مصونیت پارلمانی اختصاص یافته است و طی گفتارهای چندی به تفکیک، مبانی فقهی و حقوقی مصونیت پارلمانی و جایگاه آن در نظام حقوقی کشور در سال‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل دوم نیز در دو مبحث، شرایط و خصوصیات و آثار مصونیت و سلب آن بررسی شده است و ارتباط مصونیت با مسائلی که به نوعی اعتبار آن را مورد تردید قرار می‌دهد، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در پایان نیز نتیجه‌گیری لازم از مباحث مطروحه به عمل آمده و پیشنهادهای نیز ارائه گردیده است.

فصل اول

مفاهیم پیشینه، مبانی

مبحث اول: مفاهیم

گفتار اول: مفاهیم لغوی

الف - مصونیت

مصونیت^۱ واژه‌ای است عربی. ریشه‌ی آن «صون» به معنای حفظ کردن و نگاه داشتن از فساد است و «مصون» در واقع همان مصوون بر وزن مفعول است که یک حرف آن بر اثر اعلال حذف شده است و به معنای محفوظ است.^۲ «مصونیت» نیز مصدر جعلی از اسم مفعول مصون و در لغت به معنای مصون ماندن و محفوظ بودن است.^۳

همچنین مصونیت به معنای ایمنی، معافیت و بخشودگی نیز گرفته شده است.^۴

ب - نماینده

نماینده اسم فاعل از ریشه‌ی نمودن و نماییدن و به معنای نشان دهنده، نشانه و علامت آمده است. همچنین به معنای وکیل و نایب و کسی که از طرف کس دیگر برای مذاکره در امری یا

^۱ Immunity

^۲ احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، مصحح عبدالسلام محمد هارون، چاپ اول (قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۴۰۴ ه ق) جلد سوم، ص ۳۲۴؛ سیدمرتضی زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، مصحح علی شیری، چاپ اول (بیروت، دارصادر، ۱۴۱۴ ه ق) جلد هجدهم، ص ۳۴۰

^۳ محمد معین، فرهنگ معین، چاپ هشتم (تهران، سپهر، ۱۳۷۱)، جلد چهارم، ص ۴۱۸

^۴ محمد رضا جعفری، فرهنگ نشونو، چاپ دوم (تهران، فاخته، ۱۳۷۶)، ص ۵۸۷

انجام کاری معین شده است نیز آمده است.^۱ نمایندگی نیز به معنای نماینده بودن، وکالت و کارگزاری آمده است.^۲

ج- مجلس

مجلس واژه‌ای عربی است و ریشه‌ی آن «جلس» به معنای نشستن است. مجلس اسم مکان از فعل جلس و به معنای موضع نشستن است.^۳ همچنین محل اجتماع عده‌ای از مردم برای شور و مذاکره یا مهمانی و ضیافت معنا شده است.^۴ همچنین به معنای جالسین (نشینندگان در محل) هم آمده است. به این صورت که ذکر محل و اراده‌ی حال می‌شود و در این صورت فعل و ضمیر به صورت مفرد آورده می‌شود. «مجلس تصویب کرد»^۵

گاهی مجلس به دلالت ضمنی به معنای مجلس نمایندگان به کار می‌رود. در این صورت مجلس معادل واژه‌ی پارلمان است. پارلمان از واژه‌ی فرانسوی *parlement* گرفته شده است و به معنای صحبت کردن است و به دستگاه قانونگذاری کشور اطلاق می‌شود.^۶

۱. حسن عمید، فرهنگ عمید، چاپ سی‌ام (تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۴) ص ۱۲۲۱

۲. محمد معین، پیشین، ص ۴۸۱۳

۳. محمد بن مکرم، لسان العرب، مصحح احمد فارس صاحب الجوائب، چاپ سوم (بیروت، دارصادر، ۱۴۱۴ه ق) جلد ششم، ص ۳۹؛ احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، جلد اول، ص ۴۷۴؛ سیدمرتضی زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، جلد هشتم، ص ۲۲۷

۴. حسن عمید، پیشین، ص ۱۰۹۱

۵. محمد معین، پیشین، ص ۳۸۷۹

۶. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، چاپ اول (تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۲) ج ۱۳، ص ۲۰۳۱۹

گفتار دوم: تعاریف اصطلاحی

الف - مصونیت

مصونیت در ادبیات حقوقی فارسی معاف بودن برخی کسان یا مالها یا حالها از قواعد عامه‌ی کشور در امور قضایی یا انتظامی یا مالیاتی تعریف شده است.^۱ حقوقدانان تعاریف گوناگونی از این واژه ارائه داده‌اند. از جمله اینکه:

« مصونیت عبارتست از معاف بودن از برخی التزامات قانونی و برخورداری از حمایت‌های حقوقی در برابر برخی قوانین که گاه موجب عدم اجرای آنها می‌شود و گاه نیز اجرای مطلق مقررات و قوانین را با محدودیت‌های ویژه‌ای روبرو می‌سازد»^۲

در تعریف دیگری آمده است: «مصونیت عبارتست از تدابیر قانونی که به موجب آن شخصیت‌های خاصی تحت پوشش و حمایت قانونی قرار می‌گیرند و از تعقیب قضایی و اعمال پلیسی در امان می‌باشند.»^۳ نویسنده‌ی دیگری در تعریف این نهاد حقوقی آن را معافیت برخی افراد از تعقیب قانون و مأموران دولت به جز در موارد ویژه می‌داند.^۴

وجه مشترک تمامی تعاریف در خصوص مفهوم مصونیت، امتیازی قانونی است که به برخی اشخاص داده می‌شود تا از تعقیب قضایی در امان باشند. بنابراین می‌توان مصونیت را به طور خلاصه معافیت از تعقیب قانونی به حکم قانون دانست. بدون شک این یک امتیاز ویژه است که

^۱ . محمدجعفر جعفری لنگرودی، **مبسوط در ترمینولوژی حقوق**، چاپ اول (تهران، نشر گنج دانش، ۱۳۷۸)، جلد ۵، ص ۳۳۹۰

^۲ . محمدجعفر حبیب‌زاده، سیددرید موسوی‌مجاب، "مصونیت پارلمانی در حقوق کیفری"، **مدرس علوم انسانی**، دوره هفتم، ۴ (زمستان ۱۳۸۲)، ص ۴۹

^۳ . ابوالفضل قاضی شریعت‌پناهی، **حقوق اساسی و نهادهای سیاسی**، چاپ دوم (تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۸)، جلد اول (کلیات و مبانی)، ص ۴۶۶

^۴ . محسن شیخ‌الاسلامی، "مطالعه تطبیقی مصونیت پارلمانی در حقوق اساسی ایران و برخی از کشورهای جهان"، **حقوق اساسی**، سال چهارم، ۶ (زمستان ۱۳۸۵)، ص ۱۳۴

قانون به برخی اشخاص اعطا کرده است تا به رغم استحقاق تعقیب از آن مستثنی باشند و عموم افراد از آن برخوردار نیستند؛ اما این امتیاز قانونی چرا و به چه اشخاصی تعلق می‌گیرد؟

برای پاسخ به این سؤال بایستی فلسفه‌ی اعطای مصونیت را بدانیم. قدر مسلم آن است که اعطای مصونیت نه به اعتبار شخصیت حقیقی که به اعتبار شخصیت حقوقی به فردی اعطا می‌شود؛ چرا که اعطای چنین امتیازی به افراد برخلاف اصل برابری افراد در برابر قانون است که قانون اساسی در اصول متعددی از جمله اصول ۱۹ و ۲۰ به صراحت بر آن تأکید می‌کند و لذا مصونیت بایستی به منصب و جایگاه حقوقی اعطا گردد. از سویی روشن است که تمامی مناصب و مشاغل از مصونیت برخوردار نیستند، پس معلوم می‌گردد که مشاغل دارای مصونیت مشاغل خاصی هستند که به دلیل حساسیت شغلی اعطای چنین امتیازی را اقتضا می‌کنند. به عبارت دیگر لزوم داشتن امنیت شغلی و آرامش برای ایفای وظایف محوله نیازمند اعطای مصونیت است. بنابراین چنین مناصبی از اهمیت خاصی برخوردارند و دارندگان این مناصب وظیفه‌ی خطیر و مهمی را در جامعه بر عهده دارند. لذا قانونگذار به منظور تأمین امنیت شغلی و اطمینان خاطر شاغلین چنین مشاغلی، مصونیت را به عنوان ابزاری در جهت اجرای هرچه بهتر وظایف محوله پیش‌بینی کرده است. به عبارت دیگر مصونیت امتیازی قانونی است که به برخی مناصب اعطا می‌شود تا در لوای چنین حمایتی از تعقیب قضایی یا به طور کلی معاف باشند و یا تعقیب آنها مستلزم رعایت تشریفات خاصی باشد تا بتوانند با طیب خاطر به ایفای وظایف شغلی بپردازند. بنابراین می‌توان مصونیت را چنین تعریف کرد: امتیازی قانونی برای در امان بودن از تعقیب قضایی به منظور پرداختن به امر خطیری که به شخص محول شده است.

مصونیت به طور کلی بر دو نوع است: مصونیت ماهوی و مصونیت شکلی (تشریفات)؛ مصونیت ماهوی مصونیتی دائمی است؛ به این معنا که شخص مرتکب عمل مجرمانه به طور دائمی مصون از تعقیب است و به عبارتی «قانون کیفری در خصوص فرد بهره‌مند از مصونیت به

طور دائم قابلیت اجرا ندارد.^۱ مصونیت نمایندگان مجلس در ایفای وظایف نمایندگی مصونیتی ماهوی است. در مقابل مصونیت تشریفاتی یا شکلی به معنای اعمال آیین دادرسی ویژه برای تعقیب متهم است. یعنی تعقیب، محاکمه و مجازات متهم مستلزم اعمال تشریفات خاصی است که قانون پیش‌بینی کرده است؛ مثلاً کسب اجازه از نهاد ذی‌ربط یا محاکمه در دادگاه حوزه‌ای خاص و... مانند کسب اجازه از دادگاه عالی انتظامی قضات برای محاکمه‌ی قضات.

مصونیت را چه از نوع ماهوی و چه از نوع شکلی می‌توان براساس گستره‌ی شمول آن به مصونیت مطلق و مصونیت نسبی تقسیم کرد.

مصونیت مطلق، مصونیت در برابر قانون در قبال تمام جرایم است، مانند اینکه تعقیب قضات در قبال هر نوع جرمی مستلزم کسب اجازه از دادگاه عالی انتظامی قضات است؛ در حالی که مصونیت نسبی محدوده‌ی خاصی از جرایم را دربرمی‌گیرد. مثلاً نمایندگان فقط در قبال جرایم مربوط به ایفای وظایف نمایندگی مصون هستند و در سایر جرایم تفاوتی با دیگران ندارند.

ب- نماینده

نمایندگی در اصطلاح حقوقی عنوان کسی است که عمل حقوقی برای دیگری و به نام او کند و این به حسب قدرت قانونی و یا اختیار ناشی از عقدی است؛ اولی را نمایندگی قانونی گویند و دومی را نمایندگی قراردادی... این واژه اعم است از وکالت، ولایت بر محجورین، وصایت و قیمومت و مانند اینها.^۲

نمایندگی در معنای خاص به معنای نمایندگی مجلس است. نمایندگی مجلس منصبی است که از سوی مردم و به وسیله‌ی انتخابات به کسانی که آمادگی حضور خویش را در مجلس

۱. محمدجعفر حبیب‌زاده، فرشته اسدی، "مصونیت قضایی دادرسان و وکلای دادگستری در نظام حقوقی ایران"، حقوق، دوره ۳۸،

۴(زمستان ۱۳۸۷)، ص ۱۶۴

۲. محمدجعفر لنگرودی، پیشین، ص ۳۶۹۰